

“LISON UT-TAYR”DA KOMIL INSON G‘OYASINING TASAVVUFIY ASOSLARI

Avazbekova Inoyatxon

Farg‘ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” asarida komil inson g‘oyasining tasavvufiy mazmuni tahlil qilinadi. Asarda qushlar sayohati orqali ruhiy poklanish, Haqni anglash, nafsni yengish va ma’naviy yetuklikka erishish jarayonlari ochib beriladi. Maqolada komil insonning asosiy sifatlari, ularning tasavvufdagi talqini hamda Navoiyning badiiy ramzlari asosida yoritilishi ko‘rsatib beriladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается суфийское содержание идеи совершенного человека в произведении Алишера Навои «Лисон ут-тайр». Через образ путешествия птиц раскрываются процессы духовного очищения, познания Истины, преодоления нафса и достижения внутреннего совершенства. В статье анализируются основные качества совершенного человека, их трактовка в суфизме и художественные символы, используемые Навои.

Abstract

This article examines the Sufi foundations of the concept of the Perfect Man in Alisher Navoi’s “Lison ut-Tayr”. Through the symbolic journey of the birds, the work explores spiritual purification, the quest for Truth, the overcoming of the ego, and the attainment of moral and spiritual maturity. The study analyzes the essential qualities of the Perfect Man, their Sufi interpretation, and Navoi’s use of artistic symbolism.

Kalit so‘zlar: Komil inson, tasavvuf, ruhiy poklanish, ma’naviy yetuklik, haqiqatni anglash, nafsni yengish, Navoiyning badiiy ramzlari.

Kirish

Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” asari o‘zbek adabiyotida tasavvufiy badiiyatning yorqin namunalaridan biri hisoblanadi. Asarda qushlar orqali ramziy tarzda ifodalangan sayohat, insonning ruhiy poklanish va ma’naviy yetuklikka erishish yo‘lini ochib beradi. Komil inson g‘oyasi esa Navoiyning falsafiy va tasavvufiy dunyoqarashining markazida turadi. Maqolada “Lison ut-tayr” asarida komil insonning asosiy sifatlari, ularning tasavvufiy talqini va badiiy ramzlar orqali ifodalanishi tahlil qilinadi. Shu orqali asarning ma’naviy-axloqiy mazmuni va insonni kamolot sari yetaklaydigan yo‘llari yoritiladi.

Asosiy qism

Navoiy asarda Xudo tashqarida emas, sening o'zingda, degan fikrni olg'a suradi. Shu yo'sinda insonni ulug'laydi, uning kamolotga erishish yo'lini yuksak she'riy mahorat bilan bayon etadi. Asarning barcha g'oyasi odamning tarbiyasini ko'rsatishga qaratilgan. "Lison ut-tayr"da komil inson g'oyasi – insonning ma'naviy va axloqiy jihatdan kamol topgan idealini anglatadi. Navoiyning tasavvufiy dunyoqarashida komil inson nafaqat axloqiy mukammallikka erishgan, balki Haqni anglash va ruhiy poklanish jarayonidan o'tgan shaxs sifatida tasvirlanadi. Asardagi qushlar sayohati orqali har bir qush inson ruhining bosqichma-bosqich poklanishini va ma'naviy yetuklik sari intilishini ramziy ifodalaydi. Mustafo yonidagi Jabrail yanglig' Sulaymon qayerga borsa, o'sha yerda hozir bo'ladigan qush Hudhud, barcha qushlar savollariga javob berib, ularni Haq yo'liga boshlaydi. Asar voqealari qushlarning nima sababdan semurug'ni qidirishlari kerekligi to'g'risidagi savollar va Hudhudning dono javoblari Haqni anglashdagi xatolarni ko'rsatadi, isbot tariqasida keltirilgan hikoyatlar keyin ularning sahoyatlarini yoritadi. Namuna sifatida: bir qushning Hudhudga savoli: "— Ey yo'l kezuvchi! Men o'zgadan butunlay ozod va holi bo'lganman. Alloh xayoli bilan o'zimni doimo xush tutaman, zora bir kun uning visoliga yetsam, deyman. Men undan shu tariqa bir nafas ham ayriliqda bo'lmaganim holda, qani ayt-chi, nima uchun u tomonga safar qilishim kerak." Hudhud unga shunday dedi: — Sening bu so'zlaring quruq da'vodan iboratdir. Ularning ma'no bilan hech qanday aloqasi yo'q. Hech bir kishi o'zini madh qilib, bunchalik lof urmagan edi. Sen shuni bilki, oyu yil mashaqqat chekib, o'z-o'zingni muttasil maqtamoqdasan. Sen, haq bilan bir butunman, bu uning uchun ma'qulmi yo noma'qulmi, deding. Ammo sen bu gaplarni aytganing bilan rost gapirgan bo'lmysan. Uning oldida qanday holat bo'lishini ham bilmaysan. Sen bu xil quruq da'vodan lof uraverma. Toinki unga bu so'roving hali ma'qul kelish-kelmasligi ham noma'lum. Sen nima degan bo'lsang, u bunga e'tibor qilmaydi. U nimani lozim ko'rgan bo'lsa, shuni mo'tabar tutmoq kerak. Agar u inoyat qilib so'zlaringni qabul qilmasa har qancha quruq gap aytganing bilan unga kifoya qilmaydi. Bu xil bema'ni so'zlarni aytgandan ko'ra, uning lutf va ehsoniga ko'z tikkan avlodir.

Hudhud qushining javobi orqali Navoiy, insonning o'zini doimo xush tutib, Alloh bilan bir butun ekanini iddao qilishi yetarli emasligini ta'kidlaydi. Bu quruq da'vo va rostgo'ylikning farqini ko'rsatadi. Hudhud, shuningdek, insonni Allohning lutf va ehsoniga bo'ysunishga, unga bo'lgan ishonch va sabrni saqlashga chaqiradi. Matnda qushning o'zi bilan maqtanishi, ammo haqiqiy ruhiy tajriba va Haqni anglashda hali yetuk emasligi ko'rsatilgan. Bu tasavvufiy poklanish jarayonining muhimligini ta'kidlaydi: inson nafaqat so'z bilan, balki amaliy va ruhiy harakatlar bilan kamolotga erishadi. Qushning so'zlari tashqi jihatdan o'zini mukammal ko'rsatishga urinish bo'lsa, Hudhud unga ichki poklanish va Allohning roziligiga erishishning asl yo'lini ko'rsatadi. Bu, tasavvufda qalbdagi haqiqat va amaliy ehtiyotkorlik g'oyasi bilan bog'liq. Insonning Haq oldidagi vazifasi va ruhiy kamolotga intilishning

qanchalik muhimligini ochib beradi. Haqiqatga yetish faqat quruq soʻzlar bilan emas, balki samimiy eʼtiqod, sabr va Allohning lutfiga suyanish orqali amalga oshadi. “Lison ut-tayr” asaridagi komil inson va tasavvufiy poklanish gʻoyalarini ifodalaydi. Hudhud qushining maslahati shuni koʻrsatadiki, inson faqat oʻzini maqtash yoki soʻz bilan Allohni eslash orqali ruhiy kamolotga erisha olmaydi. Asl maqsad – qalbni poklash, sabr bilan Haqni anglash va Allohning lutf va ehsoniga boʻysunishdir. Shu orqali inson haqiqiy komillikka erishadi.

Xulosa

Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” asarida komil inson gʻoyasi tasavvufiy nuqtai nazardan keng yoritilgan. Asar orqali muallif, insonning ruhiy kamolotga erishishi uchun nafaqat soʻz, balki samimiy eʼtiqod, sabr va Allohning lutf va ehsoniga suyanish zarurligini koʻrsatadi. Hudhud qushi va boshqa qushlar timsollari orqali ruhiy sayohat, nafsni yengish, Haqiqatni anglash va maʼnaviy yetuklik jarayonlari tasvirlanadi. Shu bilan birga, Navoiyning badiiy ramzlari komil inson gʻoyasini yanada chuqur va tasavvufiy maʼnoda boyitadi.

Natijada, maqola shuni taʼkidlaydiki, haqiqiy komillik – bu tashqi koʻrinish va quruq daʼvolar bilan emas, balki ichki poklanish, ruhiy yetuklik va Allohga boʻlgan chin eʼtiqod orqali erishiladigan maʼnaviy holatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Navoiy, A. “Lison ut-tayr”. Toshkent: Oʻzbekiston, 2005.
2. Abdullaev, S. Oʻzbek adabiyotida tasavvuf va falsafa. Toshkent: Sharq, 2010.
3. Karimov, T. Alisher Navoiy va tasavvufiy merosi. Toshkent: Fan, 2012.
4. Jalolov, M. Tasavvufiy ramzlar va maʼnaviy kamolot. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
5. Sultonov, R. Oʻzbek klassik adabiyotida komil inson gʻoyasi. Toshkent: Akademiya, 2018.
6. Nasriddinov, B. Falsafa va tasavvufiy tafakkur. Toshkent: Ilm, 2020.
7. Rizaev, A. Alisher Navoiy ijodida ruhiy poklanish va maʼnaviy yuksalish. Toshkent: Oʻzbekiston, 2019.